

BEZPIECZEŃSTWO EUROPY W PERSPEKTYWIE ZAGROŻEŃ POLSKI I UKRAINY

Leszek Fryderik KORZENIOWSKI

Copyright © 2014

УДК 304.9

*“O roku ów! kto ciebie widział w naszym kraju!
Ciebie lud zowie dotąd rokiem urodzaju,
A żołnierz rokiem wojny; (...)” [1]*

Wreszcie w 2014 roku stało się jasne, że: *po pierwsze*, Polska jest sąsiadem i sojusznikiem narodu ukraińskiego; *po drugie*, Rosjanie są fałszywym “bratnim narodem” i zagrożeniem do pokoju w Europie; *po trzecie*, suwerenem Ukrainy jest naród ukraiński, świadomy swojej tożsamości i podmiotowości.

Jak co roku, inspirację do refleksji nad tą wspólnotą przeszłości i dzisiejszych doświadczeń dostarcza “Tydzień oświaty dorosłych Ukrainy” [2].

Ten szkic nie aspiruje do jakiegokolwiek próby analizy stosunków międzynarodowych w Europie. Jest jedynie próbą oceny dzisiejszej sytuacji z perspektywy dotychczasowych doświadczeń Europejskiego stowarzyszenia nauk o bezpieczeństwie, którego członkami są przedstawiciele z 23 państw Europy, w tym także Ukraińcy i Rosjanie.

Ukraina dostała się w najgorsze miejsce, pomiędzy kamienie historii. Nigdy nie było dobrze, ale będzie jeszcze gorzej. Tysiące Ukraińców przelawa krew i oddaje życie za niepodległość, bez gwarancji, jaka przyszłość czeka Ukrainę.

Przełom XX i XXI wieku jest dla naszego pokolenia Polaków, Ukraińców i wielu innych narodów okresem przemian i przewartościowań, a także kształtowania się przestrzeni dla reedukacji dorosłych ludzi do innego życia w europejskim społeczeństwie. W Polsce i w Ukrainie przyjęły się całkowicie różne koncepcje organizacyjne i programowe tego procesu, ale uzupełniając się mogą one stanowić przesłankę zupełnie nowego spojrzenia na świadomość i wiedzę społeczeństwa postkomunistycznego i postmodernistycznego. Równocześnie łączą nas doświadczenia przesz-

łości, wspólne zagrożenia i nadzieje, które przyniosły najpierw Polsce, a potem także Ukrainie, odrodzenie narodowe i państwowe.

17 marca 2014 Rosja uznała Krym [3] za część Federacji Rosyjskiej potwierdzając tym samym okupację Ukrainy. Społeczność międzynarodowa uznała ten fakt za naruszenie prawa międzynarodowego, które *status quo* granic w Europie traktuje za najważniejszy wniosek po straszliwych doświadczeniach II wojny światowej.

Gdy jednak przyjrzeć się kalejdoskopowi dziejów, to jest to tylko epizod w tysiącletniej historii wojen pomiędzy wschodem a zachodem. W XIII (trzynastym) wieku tereny obecnej Ukrainy były pod jarzmem Mongołów, a potem pod władzą Wielkiego Księstwa Litewskiego, a także pod władzą Rzeczypospolitej Obojga Narodów [4]. W konsekwencji powstań zaporozkich przeciwko Koronie (wśród których najważniejszym było powstanie pod wodzą Bohdana Chmielnickiego w latach 1648–55) Kozacy podporządkowali się carowi Rosji (ugoda perejesławska). W roku 1686 Rzeczpospolita potwierdziła władzę cesarza Rosyjskiego nad Ukrainą Lewobrzeżną (za Dnieprem). Wieloletnie wojny pomiędzy Rzeczypospolitą a Rosją oraz pomiędzy Rzeczypospolitą a Turcją spowodowały jedynie ruinę, wyludnienie i kolonizację terenów tzw. Noworosji. Klęska Imperium Rosyjskiego w wojnie krymskiej (1856) była impulsem do walki o ukraińską tożsamość narodową, ale rusyfikacja była totalna. W 1876 roku car Ruski Aleksander II zabronił używania nazwy “Ukraina”, druku w języku ukraińskim (nazwanym w dokumencie “narzeczem małoruskim”,

posługiwania tym językiem w szkołach, teatrach, nakazał posługiwanie się wyłącznie językiem rosyjskim i usunięcie ze szkół nauczycieli ukraińskich [5]. Totalna rusyfikacja trwała ponad 200 lat, i na podporządkowanych lub okupowanych terenach, w wykonaniu W. Putina, prezydenta Rosji, trwa nadal.

Korona, późniejsza Rzeczypospolita, podzieliły los wschodniego "kraja" [6]. W drugiej połowie XVIII wieku dokonały się trzy rozbiory Polski [7]. Po 123 latach niewoli, w 1918 roku odrodziła się niepodległa Rzeczypospolita – nie na długo.

W 1939 roku dokonano czwartego rozbioru Polski, tym razem pomiędzy ZSRR a Niemcy [8]. 1 września 1939 roku, bez wypowiedzenia wojny, Niemcy zaatakowały Polskę od zachodu i północy, Słowacja – od południa a 17 września Związek Radziecki od zachodu. Rozpoczęła się II wojna światowa. Zbrodnia ludobójstwa dotyczyła Żydów i Polaków, ale wszystkie narodowości mieszkające na terenach dotychczasowej Rzeczypospolitej poddane zostały germanizacji i rusyfikacji, mordom, grabieży i wysiedleniom.

Rok wcześniej, 30 września 1938 roku w Monachium szefowie rządów Neville Chamberlain (Wielka Brytania), Édouard Daladier (Francja), Adolf Hitler (Niemcy) i Benito Mussolini (Włochy) podpisali układ o wykrojeniu z suwerennej Czechosłowacji 29 tys. km² pogranicza z III Rzeszą [9] i przyłączeniu do Niemiec. Czechosłowacji przy tym nie było. W Paryżu i Londynie świętowano zażegnanie wojny. Polska skorzystała i 2 października 1938 r. wojska polskie zajęły część Śląska Cieszyńskiego (Zaolzie).

"Zniszczenie Polski jest naszym pierwszym zadaniem. Celem musi być nie dotarcie do jakiejś oznaczonej linii, lecz zniszczenie żywej siły. Nawet gdyby wojna miała wybuchnąć na Zachodzie, zniszczenie Polski musi być pierwszym naszym zadaniem. Decyzja musi być natychmiastowa ze względu na porę roku. Podam dla celów propagandowych jakąś przyczynę wybuchu wojny. Mniejsza z tym, czy będzie ona wiarygodna, czy nie. Zwycięzcy nikt nie pyta, czy powiedział prawdę, czy też nie. W sprawach związanych z rozpoczęciem i prowadzeniem wojny nie decyduje prawo, lecz zwycięstwo. Bądźcie bez litości, bądźcie brutalni" – słowa te wypowiedział Adolf Hitler na naradzie dowódców w przededniu podpisania paktu Ribbentrop-Mołotow. Zapewne dzisiaj równie dobrze można by je włożyć w usta

Putina, wystarczy jedynie w miejsce Polski włożyć Ukrainę.

5 września 2014 r. w Mińsku na Białorusi były prezydent Ukrainy Leonid Kuczma, ambasador Rosji w Kijowie Michaił Zurabow, przedstawicielka OBWE [10] ds. uregulowania sytuacji na Ukrainie Heidi Tagliavini oraz premierzy samowłaźnych republik na Ukrainie: Donieckiej – Ołeksandr Zacharczenko oraz Ługańskiej – Igor Płotnicki podpisali zapowiedź kapitulacji Ukrainy. Rosja uzyskała, co chciała, Francja zarobi na sprzedaży okrętów wojennych Rosji, wojska NATO zaangażują się silniej na Bliskim Wschodzie.

Wszystko na to wskazuje, że cele i metody z roku 1876, 1939 i 2014 pozostały niezmiennie, jedynie nazwiska reżyserów się zmieniły. Jeżeli tak, to także skutki będą podobnie tragiczne, a walka o podmiotowość narodu ukraińskiego, tak jak wcześniej walka o podmiotowość narodu polskiego podobnie będzie długotrwała i tragiczna.

1. Mickiewicz Adam: *Pan Tadeusz, czyli ostatni zajazd na Litwie*. Księga XI, rok 1812.

2. Międzynarodowy Tydzień Oświaty Dorosłych Ukrainy, projekt społeczno-państwowy wspierany przez UNESCO i realizowany corocznie od 2000 roku przez Ogólnoukraińskie Biuro Koordynacyjne społeczno-państwowego programu „Oświata dorosłych Ukrainy” kierowane przez profesora Sergiya I. Boltivets'a.

3. Krym zamieszkuje około 2,4 mln ludzi, w tym 60% Rosjanie, 24% Ukraińcy i 10 % Tatarzy krymscy. W XVIII wieku było to 467 tys. w tym 95% Tatarzy krymscy, 2% Grecy, 2% Ormianie, poniżej jednego procenta Krymczacy i Karaimi.

4. Rzeczypospolita Obojga Narodów - państwo złożone z Korony Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego istniejące w latach 1569-1795. Czasem używana jest także nazwa „Korona Polskiego, Litewskiego i Ruskiego Narodów”. Zob. Augustyniak Urszula: *Historia Polski 1572–1795*. Warszawa: 2008, s. 31-32.

5. Serczyk W. A.: *Historia Ukrainy*. Wyd. 3. Wrocław: 2001, s. 207, 232.

6. „Ukraina, to każda ziemia na kraju, czyli na krańcu, u granicy, u kraju państwa położona”. GLOGER Zygmunt: *Geografia historyczna ziem dawnej Polski*. Kraków: 1903.

7. Podział Rzeczypospolitej pomiędzy Austrię, Prusy i Rosję 1772, 1793 i 1795.

8. Tajny protokół układu Ribbentrop - Mołotow z 23 sierpnia 1939 r. dotyczącego podziału terytorium Polski pomiędzy III Rzeszę a Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich.

9. III Rzesza Niemiecka (niem. *Das Dritte Reich*) – nieoficjalna nazwa państwa niemieckiego w latach 1933-1945. Oficjalnie państwo nosiło nazwę Rzesza Niemiecka (*Deutsches Reich*)

10. Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, OBWE - regionalna organizacja międzynarodowa powstała 1 stycznia 1995 roku, której celem jest zapobieganie powstawaniu konfliktów w Europie.

БЕЗПЕКА ЄВРОПИ У ПЕРСПЕКТИВІ ЗАГРОЗ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ

Лешек Фредерік КОЖЕНЕВСЬКІ (Республіка Польща)

Copyright © 2014

УДК 304.9

“О року той! Хто тебе бачив в нашім краю!

В народі й досі звеиця роком урожаю,

Серед солдатів - війни роком (...)” [1].

Нарешті, в 2014 році, стало ясно, що: по-перше, Польща є сусідом і союзником українського народу; по-друге, росіяни є хибним “братнім народом” і загрозою для миру в Європі; по-третє, суверенність України - це український народ, який усвідомлює свою ідентичність і суб’єктивність.

Щороку натхнення для роздумів над спільно пережитим досвідом минулого і сьогодення України та Польщі викликає “Тиждень освіти дорослих в Україні” [2]. Пропонований аналітичний ескіз не претендує на будь-які спроби аналізу міжнародних відносин в Європі. Це всього лише спроба оцінки ситуації, що склалася з погляду досвіду Європейської асоціації наук про безпеку, членами якої є представники 23 країн Європи, у тому числі українці та росіяни.

Україна потрапила в найгірше становище, сьогодні перебуває між жорнами історії. На українській землі ніколи не було добре, але вочевидь згодом буде ще гірше. Тисячі українців проливають свою кров і віддають своє життя за незалежність, без гарантії, яке майбутнє очікує їх рідну країну.

Перелом ХХ і ХХІ століть є для нашого покоління поляків, українців і багатьох інших народів періодом змін і переоцінок, а також стадією розвитку простору задля перевиховання дорослих для іншого життя в європейському суспільстві. У Польщі та Україні прийнялися зовсім інші організаційно-програмні концепції цього процесу, але, доповнюючи одна одну, вони можуть забезпечити абсолютно новий погляд на свідомість і знання посткомуністичного і постмодерністського суспільства. У той же час нас пов’язують минулий досвід, спільні загрози і надії, які привели спочатку Польщу, а потім Україну до національного і державного відродження.

17 березня 2014 роки Росія визнала Крим [3] частиною Російської Федерації, підтверджуючи тим самим факт окупації України. Міжнародна спільнота визнала цей факт порушенням міжнародних угод, які *status quo* кордонів в Європі вважають найважливішим висновком, зробленим із жахливого досвіду Другої світової війни (1939–45 роки).

Але все ж, коли ми дивимося в калейдоскоп подій, то помічаємо, що це тільки малий епізод у тисячолітній історії воєн між Сходом і Заходом. Так, у ХІІІ столітті територія сучасної України була під ярмом монголів, а потім під владою Великого князівства Литовського, а також під пануванням Речі Посполитої [4]. У результаті запорізьких повстань проти Королівства Польського (серед яких найбільш важливим було повстання під керівництвом Богдана Хмельницького в 1648–55 роках) Козаки підкорилися Російському цареві (Переяславська рада). У 1686 році Річ Посполита підтверди-

ла повноваження російського імператора на володіння лівобережною Україною (за Дніпром). Багаторічні війни Речі Посполитої з Росією і з Туреччиною привели до розрухи, депопуляції та колонізації земель т. зв. Новоросії. Водночас поразка Російської імперії у Кримській війні (1856) дала імпульс для боротьби за українську національну ідентичність, незважаючи на повну русифікацію населення. У 1876 році російський цар Олександр II заборонив користуватися назвою “Україна”, видавати книги українською мовою, що названа в документі “малоросійським діалектом”, користуватися цією мовою у школах, театрах, наказав вживати тільки російську мову і прибрати зі шкіл українських вчителів [5]. Загальна русифікація тривала більше двохсот років, а на підлеглих або окупованих російським президентом Володимиром Путіним територіях триває і понині.

Королівство Польське, пізніше Річ Посполита, розділила драматичну долю східного “краю” [6]. У другій половині ХVІІІ століття відбулося три поділи Польщі [7]. Після 123 років рабства, у 1918 році, відродилася незалежна Польща, але ненадовго. А вже у 1939 році відбувся четвертий поділ Польщі, цього разу між СРСР і Німеччиною [8]. Зокрема 1 вересня, без оголошення війни, відбулося військове вторгнення Німеччини до Польщі із заходу і півночі, а до Словаччини – з півдня, а 17-го – Радянського Союзу із заходу. Розпочалася Друга світова війна. Злочин геноциду стосувався євреїв і поляків, але всі національності, які проживали на території тодішньої Польщі, були піддані германізації та русифікації, вбивствам, грабежам і виселенню.

Роком раніше, 30 вересня 1938 року в Мюнхені, глави урядів Великобританії (Невіль Чемберлен), Франції (Едуар Даладьє), Німецького Рейху (Адольф Гітлер) та Італії (Беніто Муссоліні) підписали угоду про вилучення з Чехословаччини 29 тис. кв. км території, що межує з ІІІ Рейхом [9] і про приєднання її до Німеччини. Представників уряду самої Чехословаччини при цьому не було. У Парижі та Лондоні святкували запобігання війні. Польща також отримала користь із слабкості сусіда: 2 жовтня 1938-го польські війська зайняли частину Тешинської Сілезії (Заользе). Через рік Німеччина і Росія зайняли всю Польщу.

“Знищення Польщі – наше основне завдання. Мета – знищення живої сили, а не досягнення певної лінії. Навіть якби війна почалася на Заході, знищення Польщі має бути нашою першою метою. Рішення має бути блискавичним через пору року. Я дам пропагандистський привід для початку війни, причому неважливо чи буде він правдоподібний. Переможець ніколи не запитає, чи говорив він правду. На початку і в ході війни важливо не право, а перемога. Будьте

нешадні, будь те жорстокі”. Це – слова Адольфа Гітлера, сказані під час наради командирів напередодні підписання пакту Молотова–Ріббентропа. Напевно сьогодні є всі підстави приписати їх Володимирі Путіну, варто тільки замінити назви “Польща” на “Україна”.

У Росії безпека завжди, у всякому разі з часів Івана Грозного, була підпорядкована інтересам держави, а точніше – її внутрішній силі і принципу невтручання у справи Європи. Тим, хто сумнівався в доцільності такої політики, особливо після кримської поразки, народилася цитата з депеші міністра закордонних справ Олександра Горчакова до послів Росії з 1856 року: “Кажуть, що Росія сердиться. Росія не сердиться, вона зосереджується”.

Загалом у політиці двополюсного світу, роз’єданого “залізною завісою”, панував пріоритет безпеки держави. Натомість як безпека осіб, якщо на неї зверталася увага, то здебільшого в контексті політичних інтересів. На схід від “залізної завіси” це супроводжувалося так званою науковою концепцією безпеки, в якій головною була орієнтація на пріоритет загальнолюдських цінностей і надія на утримання світового лідерства Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) [10].

Переломним моментом став розпад СРСР у 1991 році [11]. Після шоку, який тривав до катастрофічного жовтня 1993-го, почалася методична робота над науковою концепцією безпеки Росії, котра закінчилася Декретом Президента РФ від 1996 року про державну стратегію економічної безпеки Російської Федерації. У новій військовій доктрині від 2010 РФ “залишає за собою право” збройної інтервенції, включаючи використання ядерної зброї держави також “для захисту співвітчизників, що проживають поза межами Росії” [12]. Реалізація цієї концепції базувалася на шовінізмі, який підсилювався ілюзією царської могутності і пропагандою сучасних загроз, на цензурі і фальшуванні інформації, на економічній залежності держав-імпортерів сировинних ресурсів, головним чином газу і нафти, від політиків з Кремля, а також на військовій окупації сусідніх територій – Молдавії (Придністров’я у 1990 році), Грузії (Абхазія та Південна Осетія у 2008), Україна (Крим у 2014).

5 вересня цього року в Мінську (Білорусь) колишній президент України Леонід Кучма, російський посол в Києві Михайло Зурабов, представник ОБСЄ [13] у справах врегулювання ситуації на Україні Хайді Тальявіні і прем’єр-міністри самопроголошених республік України: Донецької – Олександр Захаренко і Луганської – Ігор Плотницький підписали заяву про капітуляцію України. Росія отримала те, що хотіла, Франція заробить на продажі військових кораблів Росії, війська НАТО будуть сильніше залучені в події на Близькому Сході.

Отже, все вказує на те, що цілі і методи 1876, 1939 і 2014 років, залишилися незмінними, помінялися тільки імена режисерів. Якщо це так, то і наслідки будуть настільки ж серйозні, а боротьба за суб’єктивність і

суверенність української нації, подібно боротьбі за суб’єктивність і незалежність польського народу, буде також довгою і трагічною.

1. Міцкевич Адам. Пан Тадеуш, або Останній наїзд на Литві. Книга XI, 1812 рік.

2. Міжнародний Тиждень освіти дорослих України, соціально-державний проект, що проводиться за підтримки ЮНЕСКО щорічно з 2000 року Всеукраїнським координаційним бюро соціально-державної програми “Освіта дорослих України” під керівництвом професора Сергія І. Болтвіця.

3. У Криму проживає близько 2,4 млн. осіб, у тому числі 60% росіян, 24% українців і 10% кримських татар. В XVIII чисельність населення становила 467 тис., в тому числі 95% кримських татар, 2% греків, 2% вірменів, менше одного відсотка кримчаків і караїмів.

4. Річ Посполита – держава, заснована в результаті об’єднання земель Королівства Польського і Великокого князівства Литовського, що існувала у 1569–1795 роках. Іноді також використовується назва “Корона польського, литовського і російського народів” (див. Аугустиняк Урсула: *Історія Польщі 1572–1795*).

5. Серчик В.А. Історія України. (польською) SERCZYK W. A.: *Historia Ukrainy*. Wyd. 3. Wroclaw: 2001, с. 207, 232.

6. “Україна – це кожна земля, що лежить на краю, тобто наприкінці, при кордоні держави”, – писав Глогер Зигмунт: *Історична географія земель колишньої Польщі*. (поль.) GLOGER Zygmunt: *Geografia historyczna ziem dawnej Polski*. – Kraków, 1903.

7. Поділ Польщі між Австрією, Пруссією та Росією 1772, 1793 і 1795.

8. Секретний протокол Ріббентропа–Молотова від 23 серпня 1939 року, що стосується поділу території Польщі між III Рейхом і Союзом Радянських Соціалістичних Республік.

9. Третій рейх (нім. *Das Dritte Reich*) – неофіційна назва німецької держави в 1933–45 роках. Офіційно держава називалася Німецький Рейх (*Deutsches Reich*).

10. Сенчагов В.К. *Экономическая безопасность России*. – Москва: Дело, 2005. – С 20–26.

11. 7–8 грудня 1991 у Біловезькій пуші президенти Росії (Борис Єльцин), України (Леонід Кравчук) і Білорусії (Станіслав Шушкевич) формально погодилися з розпадом СРСР. 25 грудня 1991 пішов у відставку вже не володіючий реальною владою президент СРСР Михайло Горбачов. Формально СРСР припинив своє існування 31 грудня 1991 р.

12. Військова доктрина РФ затверджена 5 лютого 2010 р. (див. розділ III, п. 22 та ін.).

13. Організація з безпеки і співробітництва в Європі, ОБСЄ – регіональна міжнародна організація, створена 1 січня 1995 року, метою якої є запобігання конфліктів у Європі.

Надійшла до редакції 10.09.2014.